

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 9

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 346 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-sentyabrda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Tijorat banklari kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlari va ularni joriy etishdagi muammolar	21
Yusupov Shoxzod Maxmatmurodovich	
Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish davrlari ekonometrik modelini yaratish masalalari	24
Abdullayev Farxod Ozodovich	
Marketing yondashuvi asosida Sirdaryo viloyatining investitsion salohiyatini baholash usullari.....	35
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Bevosita soliqlar ma'muriyatchiligi.....	41
Idirisov Alisher Otajonovich	
Soliq nazorati va transfert narxni belgilashda soliq nazoratini tashkil etishning xorij tajribalari.....	46
Abdiev Jaxongir Ibragimovich	
Soliq siyosati va strategiyasining ilmiy-nazariy tahlili.....	53
Djumaniyazov Marks Quranbaevich	
Pestel tahlili – muvaffaqiyatli investitsiya qarorlarini qabul qilish asosi	60
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	67
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
The significance, problems and solutions of the green economy in the New Uzbekistan economy.....	74
Sattorova Mehriniso, Ibragimova Gulchehra Tohirovna	
O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni soliqqa tortishning joriy qilinishi va rivojlanish tendensiyasi	79
Otamuradov Nuriddin Najmiddinovich	
Korporativ boshqaruvni innovasion rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari	87
Xalmuradov Elmurod Dilmuradovich	
Международный опыт стимулирования инновационной деятельности.....	93
Абдиуалиева Гулзада Азатовна	
How does foreign direct investment promote economic growth?	98
O'tkirova Bonu Azamat kizi	
Mintaqalarni barqaror rivojlantirishning konseptual asoslari va ular evolyutsiyasi.....	102
Umarov Abduvaxob Tursunovich	
Technological Innovations of Electronic Payment Systems.....	107
Mirkomil Boboyorov Murodullaevich	
Ta'lim xizmatlari sohasida davlat-xususiy sherikligining rivojlanishida xorij tajribasining o'rni va ahamiyati.....	115
Imomov Xolmurod Norqul o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investisiya va xorijiy kreditlar jalb qilish samaradorligi tahlili	119
Maksudov Abdumalik Xodievich	
Davlat ehtiyojlari uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) xarid qilishni takomillashtirish	124
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	129
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	

Turizmda innovatsiyalarni qo'llash imkoniyatlari.....	133
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Davlat budgetining solikli daromadlari tahlili	139
Abduraimova Nigora Radjabovna	
Soliq yuki soliq tizimining qanchalik samarali ekanligini aniqlovchi muhim mezon	143
To'lakov Ulug'bek Toshmamatovich	
O'zbekiston sanoat korxonalarida xom ashyo resurslaridan samarali foydalanishning hozirgi holati, muammolari va mintaqaviy xususiyatlari (qashqadaryo viloyati misolida)	151
Ochilov Akram Odilovich, Xazratov Sarvar Ibragimovich	
Состояние туристической инфраструктуры Ташкентской области.....	156
Гаппарова Майрамхон Зафар кизи	
Sanoatlashuvning ekologik ta'siri va "yashil" iqtisodiyotga o'tishning asoslari	161
Nosir Maxmudov, Lola Azimova	
Iqtisodiyotni raqamlashtirishda sinergetik ta'sirning nazariy asoslari	167
Maxmudova Zoxida Maqsudali qizi, Normurodov Xusan	
Davlat budjeti xarajatlaridansamarali foydalanishni takomillashtirish.....	173
Sherxon Tuychiyev	
Savdo korxonalarida ta'minot zanjirining asosiy bosqichlari va muammolari.....	177
Ergashev Jahongir Baxodirovich	
Kichik biznes subyektlarining innovatsion loyihalarni moliyalashtirish yo'llari	180
Ergashev Firuz Baxodirovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Budjet tashkilotlarida qurilish-ta'mirlash xarajatlari hisobining asoslari.....	184
Azizova Zilola Lochin qizi	
Xorijiy mamlakatlarda tadbirkorlik subyektlari tomonidan mahalliyashtirish asosida mahsulot ishlab chiqarishning o'ziga xos jihatlari	191
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich	
Suv ekologiyasining asosiy yo'nalishi va uning fandagi o'rni.....	200
Musayeva Muqaddas Abdurashid qizi	
Анализ прибыли агропромышленности	204
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Systematic analysis of briquette mass pressing equipment approach	209
Kobilov Khasan Khalilovich, Sharipova Nazira Rakhmatilloevna	
An Econometric Assessment of the Effects of Fintech on Economic Growth in Developed Countries	213
Anvarkhonov Abdulatifkhon Jamshidkhon ugli	
Raqamli iqtisodiyot rivojida korporativ boshqaruv faoliyatining roli	216
Muxitdinov Ulug'bek Diyarovich	
Значение промышленной сети в развитии деятельности предприятий малого бизнеса.....	221
Кодиров Жавлонбек Нематуллаевич	
Tadbirkorlik kambag'allikni qisqartirishning asosiy yo'nalishi.....	225
Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich	
Kichik biznes subyektlarida mahsulot ishlab chiqarishda innovatsiyani joriy etish masalalari	230
Mirzayev Kobil Nosirjonovich	
Investisiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish mexanizmlari.....	236
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	
Innovasion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida sifat menejmentini joriy etishning nazariy-uslubiy masalalari.....	242
Zarina Ashurova	

Social media marketing strategies for small businesses.....	247
Mannonov Shahzod Istam ugli	
Xalqaro shartnomalar qoidalarini qo'llashning xalqaro va milliy uslubiy tamoyillarining o'zaro ta'siri	250
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich	
Neft-gaz, yoqilg'i energetika sanoati sohasidagi yirik soliq to'lovchilarda soliq nazoratini samarali tashkil etish va takomillashtirish masalalari	258
Abdullaev Shuxrat Sultanbaevich	
Суть и значимость инновационных технологий в региональном управлении	266
Муминов Фазлиддин Хусниддин угли	
SWOT-анализ использования социальных сетей в туристической индустрии узбекистана	279
Касимова Зилола Гуламиддиновна	
Germaniya tajribasidan foydalanish orqali o'zbekistonda turizm sohasidagi kadrlar salohiyatini rivojlantirish masalalari	287
Xamidova Mo'tabarxon Abdumalik qizi, Ochilov Akram Odilovich	
Blockchain texnologiyasining bank operatsiyalari xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni	291
Mirpulatova Luiza Mansurovna	
Tijorat banklarini reytingini aniqlashda bankometr modelidan foydalanish yo'llari	294
Karabaev Nodir Abduhamidovich	
Значение business city как инфраструктурного объекта	303
Солиева Умида Алишер кизи	
The potential for the development of wage labor as a factor	308
Usmanov Ilkhom Achilovich	
Ways to improve the organizational and economic mechanism of business tourism in Uzbekistan.....	312
Musayeva Shoira Azimovna, Usmanova Dilfuza Ilkhomovna	
Kichik biznes subyektlarining faoliyatini baholashning metodologik asoslari	318
Mavrulov Ravshan Ne'matjonovich	
Kichik korxonalarni rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanish.....	324
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Mamlakatimizda intensiv baliqchilikni rivojlantirishning dolzarb masalalari	328
Mamatqulov Nurbek O'razali o'g'li	
Уменьшение выбросов парниковых газов и переход к возобновляемым источникам энергии	331
Р.Т. Шомуродов, И.И. Бахадиров, Р.Т. Умаров, И.Ш. Жамолитдинова	
Ipoteka bozorida investision muhitni yaxshilash yo'llari.....	341
Abdullaev Muhammadsodiq Isroil o'g'li	

IPOTEKA BOZORIDA INVESTISION MUHITNI YAXSHILASH YO‘LLARI

Abdullaev Muhammadsodiq Isroil o‘g‘li

“Ipoteka bank” ATIB Kredit tasdiqlash direksiyasi Chakana va kichik-o‘rta biznes andarraytingi departamenti katta eksperti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ipoteka bozorining investision muhitini yaxshilash istiqbollarini o‘rganishda xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlari tadqiq qilingan. Ipoteka bozorida foydalanish istiqbollarini tadqiq etishda ipoteka bozorining tarkibiy tuzilishi, moliyaviy instrumentlarining tashkiliy mexanizmlari va xususiyatlari tahlil qilingan. Tahlillar asosida tegishli xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar: Investision muhit, Ipoteka bozori, uy-joy, ipoteka krediti, tijorat banklari, kredit portfeli, davlat budejti, resurs.

Abstract: This article examines the research of foreign and domestic researchers in the study of prospects for improving the investment environment of the mortgage market. In researching the prospects of using the mortgage market, the structural structure of the mortgage market, organizational mechanisms and features of financial instruments were analyzed. Relevant conclusions were formed based on the analysis.

Key words: Investment environment, Mortgage market, housing, mortgage loan, commercial banks, loan portfolio, state budget, resource.

Аннотация: В данной статье рассматриваются исследования зарубежных и отечественных исследователей по изучению перспектив улучшения инвестиционной среды ипотечного рынка. При исследовании перспектив использования ипотечного рынка была проанализирована структурная структура ипотечного рынка, организационные механизмы и особенности финансовых инструментов. На основе анализа были сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: Инвестиционная среда, Ипотечный рынок, жилье, ипотечный кредит, коммерческие банки, кредитный портфель, государственный бюджет, ресурс.

KIRISH

Har qanday jamiyatda ham aholi turmush darajasini yaxshilash, farovonlik darajasini oshirish hukumatning asosiy masalalaridan biri hisobdanadi. Ayniqsa rivojlanayotgan davlatlarda bu ko‘rsatkich muhim omillardan biridir. Mustaqillikning ilk yillaridan to hozirgi kunga qadar respublikamizda aholi soni davomli ravishda o‘shib keldi.

Kelgusi yillarda ham mamlakatda yuqori va muttasil demografik o‘shish yangi uy-joylarga bo‘lgan talabni rag‘batlantiruvchi omillardan biri hisoblanadi. 2024-yil 1-iyul holatiga O‘zbekistonda doimiy aholi soni 37,1 mln. kishini tashkil etib, o‘tgan yilning mos davriga nisbatan 2,1 foizga o‘sgan.

Halqaro valyuta fondi tahlillariga ko‘ra 2029-yilgacha O‘zbekistonda doimiy aholi soni 41 mln. nafarga etishi va ishsizlik darajasi 3,8 foizgacha tushishi kutilmoqda¹.

Birlashgan millatlar tashkilotining Evropa iqtisodiy komissiyasi tomonidan o‘tkazilgan tahlillarda, demografik o‘shish va aholaning uy-joy bilan ta‘minlash darajasidan kelib chiqib, O‘zbekistonda ko‘chmas mulk bozorida barqaror muvozanatni shakllantirish uchun 2015–2025-yillar davomida har yili o‘rtacha 150 mingta kvartiralar qurilishi lozimligi qayd etilgan².

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi sifatida grafika usulda guruhlashtirish, iqtisodiy-statistik tahlil hamda sintezlash, mantiqiy fikrlash kabi iqtisodiy tadqiqot usullaridan keng foydalanildi.

1 International Monetary Fund. (July, 2024). Republic of Uzbekistan: 2024 Article IV Consultation-Press Release; and Staff Report <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/07/11/Republic-of-Uzbekistan-2024-Article-IV-Consultation-Press-Release-and-Staff-Report-551710>

2 UNECE. (2015 y). Country Profiles on Housing and Land Management. Page 33. https://unece.org/DAM/hlm/documents/Publications/CP_Uzbekistan_withCorr.EN.pdf

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Mamlakatimizda uy-joy sektorini rivojlantirish zarurati ipoteka kreditlarini taqdim etish mexanizmlarini takomillashtirish va aholining barcha qatlamlari uchun bozor tamoyillari asosida ipoteka kreditlaridan foydalanish imkoniyatlarini oshirish maqsadida 2020-yili 28-noyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ipoteka krediti mexanizmlarini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5886 sonli Farmoni qabul qilindi.

2021-yildan boshlab aholining uy-joy sharoitlarini yanada yaxshilashga qaratilgan arzon uy-joylar dasturi nihoyasiga etib, endilikda bozor tamoyillari asosida ipoteka kreditlarini moliyalashtirish jarayoniga o'tildi. Bunda kredit foiz stavkalari imtiyozli foiz stavkada (2017–2019-yil davlat dasturida aholiga dastlabki 5 yili 7 foiz, qolgan 15 yili esa ariza yozilgan kundagi asosiy stavkada rasmiylashtirilgan) emas, tijoriy stavkada (tijorat banklari asosiy stavkaga 4 foiz qo'shgan holda) aholiga ipoteka kreditlari rasmiylashtirish jarayoni boshlandi.

Joriy yil 1 yarim yilligida tijorat banklari tomonidan aholiga umumiy qiymati 6 883,9 mlrd.so'm miqdorida ipoteka kreditlari ajratilgan bo'lib, 1 iyul holatiga banklardagi kredit qoldig'i 61,8 trln so'mni tashkil qilgan. Bu ko'rsatkich o'tgan yilning mos davriga nisbatan 21 foizga o'sganligini quyidagi jalvalda ko'rishimiz mumkin.

1-jadval. Ipoteka kreditlarining asosiy ko'rsatkichlari³.

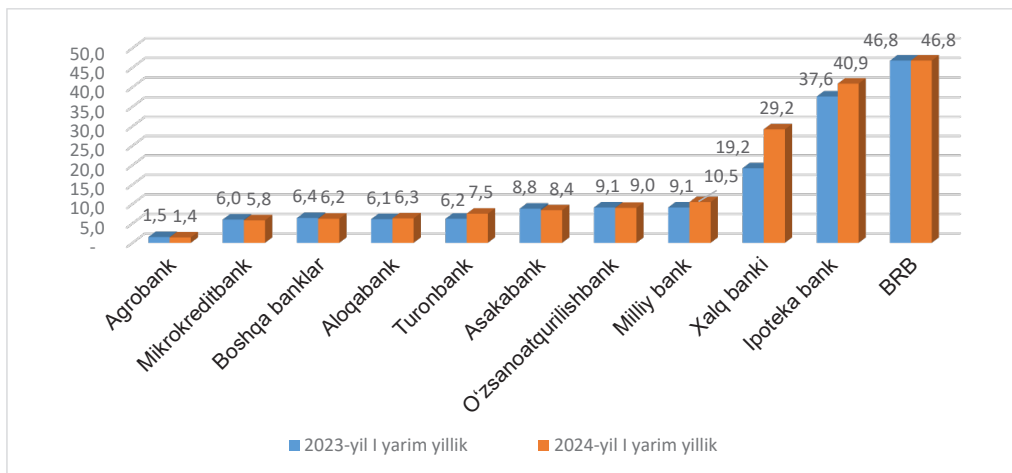
Ko'rsatkichlar	2022-yil 6 oyi	2023-yil 6 oyi	2024-yil 6 oyi
Ajratilgan ipoteka kreditlari, mlrd. so'mda	6 531,1	7 008,1	6 883,9
- birlamchi bozorda	5 336,9	3 995,1	3 867,8
- ikkilamchi bozorda	1 194,2	3 013,4	3 016,1
"Yangi tartib" doirasida ajratilgan ipoteka kreditlari, mlrd. so'mda	3 629,9	3 205,9	3 238,8
"Qishloq qurilish invest" IK va "O'zshahar qurilish invest" IK uylariga, mlrd. so'mda	1 426,9	681,8	432,3
Bank o'z mablag'lari hisobidan ajratilgan ipoteka kreditlari, mlrd. So'mda	1 384,9	2 034,5	2 366,0
Kompaniya shartlari doirasida ajratilgan ipoteka kreditlari, mlrd. So'mda	89,4	1 086,3	847,1
Ipoteka krediti qoldig'i	01.07.2022-yil	01.07.2023-yil	01.07.2024-yil
trln. So'mda	40,5	51,1	61,8

Bunda qarz oluvchilarning to'lov qobiliyatini baholashda skoring tahlillarining takomillashuvi norasmiy daromadga ega bo'lgan fuqarolarning ipoteka krediti olish imkoniyatini kengaytirmoqda. Bundan tashqari ulush kirish orqali jismoniy shaxslarga ipoteka krediti ajratilishi ham ipoteka kreditlari salmog'ini o'sishiga sabab bo'lmoqda.

Banklar kesimida ipoteka bozorida yuqori faollik asosan Biznesni boshqarish banki, Ipoteka bank va hamda Xalq bankida saqlanib qolmoqda.

Ushbu banklar kredit portfelida ipoteka kreditining ulushi 20-47 foizni tashkil etadi. Buni quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin.

3 Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг маълумотлари асосида тайёрланди.

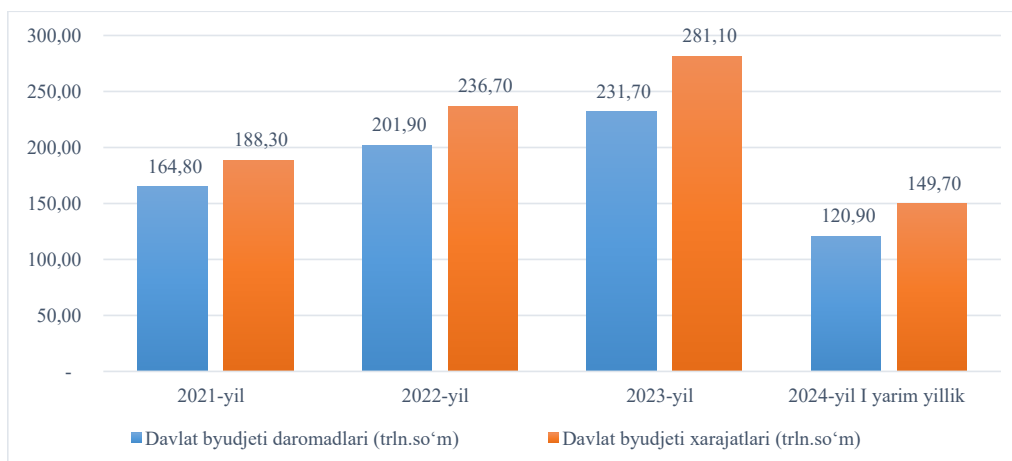

1-rasm. Ipoteka kreditlari qoldig'ining tijorat banklari umumiy kredit portfelidagi ulushi (foizda)⁴.

Kredit portfelida ipoteka krediti qoldig'i sezilarli darajada Xalq banki (10%) va Ipoteka banki (3%) da sezilarli darajada o'sgan.

Kreditlash jarayonini oshishi, moliyalashtirishga ortiqcha resurs talab qilishi tabiiy holat. Ipoteka bozori, kreditlari foiz stavkasi, turar joylar bahosi erkin bozor tamoyillariga o'tgan bo'lsada, moliyalashtirish manbasi hisoblangan resurs masalasi bozor tamoyillari asosida emas, balki davlat byudjetidan qoplanishi davom etmoqda.

2021–2023-yillar va 2024-yil 6 oylikda davlat byudjeti holatini quyidagi rasmda tahlil qilishimiz mumkin.

2-rasm. O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti daromadi va xarajati tahlili, (trln.so'm)⁵.

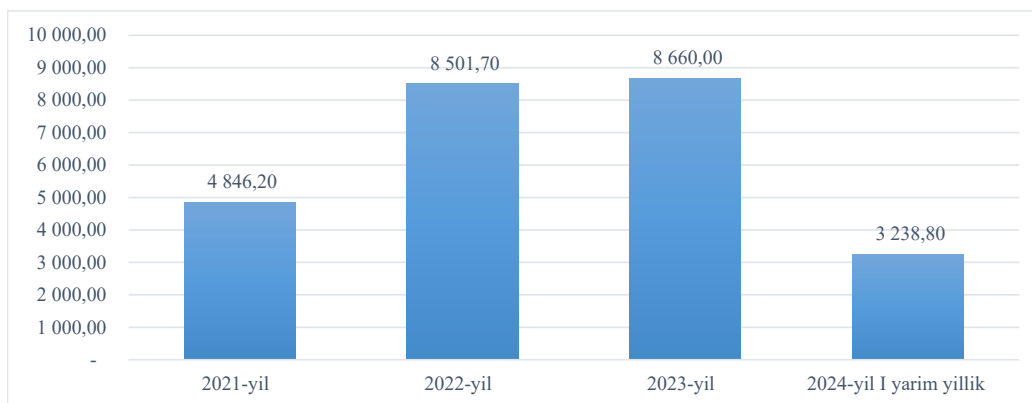
Ko'rishimiz mumkinki, yildan yilga daromad va xarajat orasidagi tafovut ortib bormoqda. O'z o'rnida xarajatlarda tijorat banklari aholiga ipoteka kreditlari rasmiylashtirish uchun Iqtisodiyot va moliya vazirligi mablag'lari hisobida (adabiyotlarda "Yangi tartib" doirasida degan jumla qo'llaniladi) xarajatlarda ham yildan yilga o'sib borayotganligini ko'rishimiz mumkin. "Yangi tartib" doirasidagi dasturning ilk davrlarida davlat byudjetidan 4,6 trln.so'm moliyalashtirilgan bo'lsa, 2024-yilning 6 oylikda 3,2 trln.so'm tijorat banklariga resurs sifatida davlat byudjetidan moliyalashtirilgan.

Aholi sonining o'sishi, kreditlash jarayonining ortishi, davlat byudjetida daromad va xarajatlarni farqini o'sishi, ipoteka bozorini resurs bilan ta'minlash jarayonining qiyinlashishiga olib kelishi mumkin. Resursni moliyalashtirish davlat byudjetiga yuklanar ekan, xarajatlarni optimallashtirish maqsadida hukumat cheklavlari kiritishga majbur bo'ladi. Buni bir dalili sifatida 2024-yilgi "Yangi tartib" doirasida davlat dasturidan boshlab, keyingi davrlarda har bir fuqaro bir marta foydalanish talabi kiritildi. 2025-yil va undan keyingi yillar dasturlari doirasida ajratiladigan kreditlar bo'yicha foiz to'lovlarining bir qismini qoplash uchun subsidiyalar – Markaziy bankning asosiy stavkasidan oshgan qismiga to'lanishi belgilandi⁶.

4 Ўзбекистон Республикаси Марказий банкнинг маълумотлари асосида тайёрланди.

5 Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлигининг маълумотлари асосида тайёрланди.

6 Ўзбекистон Республикаси Президентининг "2024 йилда ипотека кредитларини ажратиш механизмларини такомиллаштириш ва аҳолининг уй-жой шaroитларини яхшилашга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПФ-70 Фармони, 30.04.2024 йил.

3-rasm. 2021–2023-yillar va 2024-yil I yarim yillikda “Yangi tartib” doirasida ajratilgan ipoteka kreditlari, (mlrd. so‘mda)⁷.

Bunday cheklovlar kiritilishi, kreditlash jarayonini sekinlashishiga, ko‘p qavatli turar joylar qurilishini to‘xtatishiga, davlatni ipoteka bozorida chekinishi natijasida bozorda kuchli salbiy tebranish vujudga kelish ehtimolini kuchaytiradi. Davlatning ipoteka bozorida chekinishi bozorga salbiy ta‘sir ko‘rsatmasdan qolmaydi. Bunday vaziyatda bozor holatini normal davom ettirishi uchun ham resurs bilan doimiy ta‘minlanishi zarur.

Hozirgi davrda ipoteka bozorini moliyalashtirishda davlat byudjetiga 3 tomonlama yuklama tushmoqda. Davlat aholiga uy-joyni kredit hisobiga sotib olish uchun tijorat banklariga uzoq muddatli resurs bermoqda. Ikkinchi tomondan, quruvchilarga uy-joy qurish uchun “Yangi O‘zbekiston” massivlarida ko‘p qavatli turar joy qurilishi uchun yana banklarga resurs bermoqda, banklar uni quruvchiga uy-joy qurilishi uchun yana kredit liniyasi ochmoqda. Va oxirgi bosqichda aholiga ajratilayotgan kredit foizining bir qismiga va boshlang‘ich to‘lov uchun 30 mln.so‘m subsidiya to‘laymoqda.

Quruvchi tomonidan turar joylarni qurilishini ko‘paytirish, bozorni doimiy resurs bilan ta‘minlanishi, turar joy qurilishini sifat jixatidan va belgilangan muddatda bitkazilishini nazorat qilish va aholini jamg‘armalarini depozit sifatida jamg‘arish, uni ipoteka bozoriga yo‘naltirish orqali bozorni ham narx ham sifat tomonidan boshqarish imkonini beradi. Bozor tamoyiliga o‘tish orqali, turar joy bahosi so‘nggi yillarda shiddatli tarzda o‘sib bormoqda. Bundan tashqari ko‘pchilik qurilish tashkilotlari aholi jamg‘armalarini to‘lov sifatida qabul qilib, turar joyni o‘z vaqtida bitkazmayotganlik holatlari ham ko‘paymoqda. Bu kabi salbiy omillarni ko‘payishi bozor ishtirokchilarini investisiya jarayoniga salbiy ta‘sir qilmasdan qolmaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi tahlillarni inobatga olgan holda, davlat byudjetidan ipoteka kreditlarini moliyalashtirishga yo‘naltirayotgan mablag‘larni optimallashtirish, aholi qo‘lidagi jamg‘armalarni tijorat banklariga depozit sifatida jamg‘arishni ortirish, qurilish tashkilotlari o‘z majburiyatlari o‘z vaqtida bajarishini sifat va vaqt tomonidan nazorat qilish maqsadida quyidagi taklifni bermoqchimiz:

- davlat subsidiyani kreditni yoki uni foiz va boshlang‘ich badalini moliyalashtirishga emas, balki aholining tijorat banklaridagi omonatiga yo‘naltirishi zarur. Bugungi kunda tijorat banklarida omonat foiz stavkalari muddatiga qarab 20-25 % atrofida belgilanmoqda. Muddatni 1-2 yil emasda, 6-8 yil davrga mo‘ljallab, tijorat foizidagi omonat stavkalariga 5-8 % subsidiya to‘lashni joriy qilish zarur. Omonat stavkasini yuqori daromadliligi aholidagi jamg‘armalarni banklarda jamlanishiga sabab bo‘ladi;

- Qurilish tashkilotlari qurilishni faqatgina o‘z mablag‘lari hisobiga emas, balki qurilishda bajarilgan ishlarni ulushiga qarab tijorat banklari kredit hisobidan moliyalashtiradi. Bunda turar joy sifati, belgilangan vaqtda bitkaziliga zamin yaratadi.

- Turar joy bahosini qimmatligi hisobga olgan holda, hamda aholi jamg‘armasiga subsidiya qoplanishi orqali bosqichma bosqich ipoteka krediti o‘rniga bo‘lib to‘lash jarayoniga o‘tishni taklif qilamiz. Chunki Toshkent shaharda deyarli 50-60 foiz qurilish tashkilotlari bo‘lib to‘lash orqali sotish jarayonini taklif qilishmoqda. Bu orqali iqtisodiyotda pul massasi ortishi sekinlashadi, inflyasiya ko‘rsatkichi pasayadi. Kreditlash jarayonining iqtisodiyotda ko‘payishi ham pul massasining ortishiga, inflyasiyani kuchayishiga sabab bo‘ladi. Yoki kreditlash muddatini kamaytirish zarur, muddat qancha qisqa bulsa, pul aylanmasi shuncha tezlashadi. Kredit muddatini qisqarishi aholi tomonidan boshlang‘ich to‘lov miqdorini ko‘proq shakllanishiga turtki beradi.

7 Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлигининг маълумотлари асосида тайёрланди.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. International Monetary Fund. (July, 2024). Republic of Uzbekistan: 2024 Article IV Consultation-Press Release; and Staff Report <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/07/11/Republic-of-Uzbekistan-2024-Article-IV-Consultation-Press-Release-andStaff-Report-551710>
2. UNECE. (2015 y). Country Profiles on Housing and Land Management. Page 33. https://unece.org/DAM/hlm/documents/Publications/CP_Uzbekistan_withCorr.EN.pdf
3. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг маълумотлари асосида тайёрланди.
4. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлигининг маълумотлари асосида тайёрланди.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2024 йилда ипотека кредитларини ажратиш механизмларини такомиллаштириш ва аҳолининг уй-жой шaroитларини яхшилашга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-70 Фармони, 30.04.2024 йил.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Ei.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

